

ՄԵՐԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՇԱՐԱՀՅՈՒՄԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ԻՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ԽՈՍԱԿԵՍԱԿԱՆ ԼԵԶՎՈՒՄ¹

Ինչպես գիտենք, խոսակցական լեզուն, ի տարբերություն գրականի, ավելի ազատ է, անկաշկանդ, զերծ կառուցվածքային հատուկ կաղապարներից: Քանի որ խոսքը նախապես պատրաստված չէ, ուստի կառուցվածքային ազատություն կա, դա, սակայն, չի նշանակում, թե նախադասությունները կազմվում են կանայական սկզբունքներով:

Ի տարբերություն գրական լեզվի՝ խոսակցական լեզվին բնորոշ չեն նախադասության կապակցման բարդ տիպերը, երկարաշունչ նախադասությունները: Առօրյա հաղորդակցման ընթացքում նախապատվությունը տրվում է պարզ նախադասություններին, որոնք հեշտ ընկալելի են: Խոսակցական լեզվին բնորոշ է **պարզ, հատկապես համառոտ նախադասությունների** կիրառությունը: Լայն կիրառություն ունեն **թերի նախադասությունները**:

Նախադասությունը թերի է, եթե նրա այս կամ այն անդամը կամ մի քանի անդամները բաց են թողնված, բայց խոսքային հյուսվածքում ընկալվում են: Թերի նախադասությունները հիմնականում բնորոշ են լեզվի խոսակցական տարբերակին՝ կենդանի խոսքին, առավելապես կիրառվում են երկխոսություններում: «Խոսակցիցը մյուսի խոսքից վերցնում է մի որեւէ բառ կամ արտահայտություն՝ իբրեւ առարկ, եւ որորվիետեւ մյուսը արդեն լրիվ նախադասությամբ արտահայտել է, հիշյալ առարկը զուգորդվում է լրիվ նախադասության չափած բառերին եւ դառնում է լիովին հասկանալի: Նախադասության կազմում զեզվում է այն ամենը, ինչ հնարավոր է կրճատել:

Խոսակցական լեզվին բնորոշ են նախադասության անդամների զեղչման բոլոր տիպերը՝ եւ ենթական, եւ ստորոգյալը, եւ մյուս լրացումները: Պետք է նշել, որ նախադասության անդամների զեղչումը խոսակցական լեզվի ամենաբնորոշ հատկանիշներից մեկն է: Դժվար է գտնել մի նախադասություն, որտեղ որեւէ

1 Հետազոտությունն իրականացվում է ՀՀ ԿԳՆ ԳՊԿ-ի կողմից տրամադրվող ֆինանսական աջակցության շնորհիվ՝ 13YR-6B0006 «Երևանի խոսակցական լեզուն» գիտական թեմայի շրջանակներում:

անդամ գեղջված չլինի:

Օրինակ՝ *Առավոտը էլի գործի* (Ես առավոտյան էլի գործի եմ գնալու - ստորոգյալի, ենթակայի գեղջում):

Օրինակ՝ *Ես՝ հիմար, դու՝ խելացի* (Ես հիմար եմ, դու խելացի ես- օժանդակ բայի գեղջում):

Սովորաբար նախադասության անդամների գեղջումը պայմանավորված է իրադրությամբ: Քանի որ իրադրության մեջ խոսողի միտքը պարզ է, ուստի գեղջումները ավելի առատ են լինում, նախադասության հնարավոր բոլոր անդամները կրճատվում են: Նախաիրադրության իմացությունը թույլ է տալիս գեղջել նախադասության այն անդամները, որոնք հայտնի են իրադրությունից: Հատկապես երկխոսություններում երբեմն պատասխանական խոսքն արտահայտվում է մեկ բառով, սովորաբար ծայնարկություններով, եղանակավորող բառերով (*հա, չէ, օֆ, ըհր, հրս, էհ...*), երբեմն էլ նույնիսկ առանց բառերի՝ օժանդակ միջոցներով՝ ժեստով ու դիմախաղով:

Խոսակցական լեզվին բնորոշ են **անհանգույց ստորոգյալով** նախադասությունները: Օրինակ՝ *Դու՝ խենթ ու խելատ:*

Հաճախ գեղջվում է բարդ ստորադասական նախադասության գլխավոր նախադասությունը: Օրինակ՝

- *Չգնացի՞ր:*

- *Դե որ անձրևս էր... (չգնացի):*

Կամ՝

- *Արի՛ մեր տուն:*

- *Որ ջղայնացնե՞ս (Գամ, որ ջղայնացնե՞ս):*

Առհասարակ գեղջումները առատ են հրամայական նախադասություններում, իսկ խոսակցական լեզվում դրանք առավել հաճախակի գործածություն ունեն:

Օրինակ՝ *Գործ չունե՛ս: Խելո՞ք մնա: Խելքդ գլո՛ւխդ հավաքի: Լեզուդ քեզ սրահի՛: Գնա՛ գործիդ: Ձե՛նդ...*

Այսպիսով՝ պետք է նշել, որ թերի խոսքը, թերի նախադասությունները խոսակցական լեզվում ընկալվում են որպես նորմ:

Լեզուն ինքնին ձգտում է խնայողության, իսկ լեզվում տեղի ունեցող ցանկացած երեւույթ նախ եւ առաջ դրսևւորվում է լեզվի խոսակցական տարբերակում: Խոսակցական լեզվին բնորոշ է երկար ձեւերի փոխարեն **կարճ ձեւերին** նախապատվությունը, տվյալ միտքը մեկ բառով արտահայտելու ձգտումը, լրացումների հնարավոր գեղջումը եւ այլն: Օրինակ՝ հանձնել քննությունը-հանձնել, ընդունվել բուհ- ընդունվել...

Փոխանունությունները եւս, ինչպես գիտենք, նպաստում են խոսքի սեղմու-

թյանն ու խնայողությանը: Ուստի՝ զարմանալի չէ, որ խոսակցական լեզվում առատ կիրառություն ունեն փոխանունությունները, երբ տվյալ բառը արտահայտում է եւ իր, եւ փոխարինած բառի իմաստը՝ կցորդության, առընթերության զուգորդությամբ: Այս դեպքում փոխանունությունները դրսեւորում են առարկաների միջեւ եղած զանազան հարաբերություններ: Ներկայացնենք որոշ օրինակներ՝ ըստ Էդ. Աղայանի առանձնացրած տիպերի².

1. Պարունակողը՝ պարունակյալի փոխարեն, օր.՝ երկու աման կերակ, այսինքն՝ երկու աման ճաշ կերակ:

2. Հեղինակը՝ ստեղծագործության փոխարեն, օր.՝ Կոմիտաս էր լսում, այսինքն՝ ստեղծագործություններն էր լսում, Էդգար Պո էր կարդում:

3. Նյութը՝ նրանից պատրաստված առարկայի փոխարեն, օր.՝ մետաքս է հագել, այսինքն՝ մետաքսե հագուստ է հագել:

4. Գործողությունը՝ արդյունքի փոխարեն, օր.՝ ցուցադրում են նրա աշխատանքները, այսինքն՝ աշխատանքի արդյունքները:

5. Ժամանակը՝ տվյալ ժամանակամիջոցում տեղի ունեցող գործողության, երեւոյթի, իրադարձության փոխարեն, օր.՝ չորս ժամ ունենք, այսինքն՝ չորս ժամ պարապմունք, երեկոն սքանչելի էր:

6. Հատկանիշը՝ առարկայի փոխարեն, օր.՝ մեծը, այսինքն՝ մեծ աղան:

7. Պատկանելություն ցույց տվող առարկան՝ պատկանյալի փոխարեն, օր.՝ իմ գիրքը իմը:

8. Զանակական թվականները՝ չափի միավորների եւ դրանց հետ կապված առարկաների փոխարեն, օր.՝ երկու կիլո գնեց, այսինքն՝ երկու կիլոգրամ խնձոր:

9. Դասական թվականները՝ հաջորդաբար կրկնվող առարկաների փոխարեն, օր.՝ երկրորդը հրատարակվեց, այսինքն՝ երկրորդ գիրքը:

Հր. Աճառյանը փոխանունության դրսեւորում է համարում նաեւ **ellipse-ը**՝ կրճատում կամ զեղչում³: Այս դեպքում հարակից բառերի միջեւ գաղափարական զուգորդությունը այնքան մոտ է, որ մեկը բավական է մյուսի մասին հիշեցնելու համար: Օր.՝ երկտող՝ երկտող գրության փոխարեն:

Պետք է նշել, որ ellipse-ը շատ բնորոշ է հատկապես խոսակցական լեզվին, քանի որ խոսակցական լեզուն սիրում է ամեն կարգի կրճատումներ: Երբեմն որոշ արտահայտություններ կարող են միաժամանակ մի քանի անգամ կրճատվել, օր.՝ *10 համարի երթուղային տաքսիով գնում եմ > 10 համարի երթուղայինով գնում եմ > 10 համարով գնում եմ > 10-ով գնում եմ*: Սովորաբար այս կարգի կրճատումները պայմանավորված են լինում խոսքային իրադրությամբ,

2 Տե՛ս Հր. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, Երևան, 2005, էջ 59:

3 Անդ:

երբեմն նաեւ ժամանակաշրջանով: Օր՝ եթե մի քանի տարի առաջ ուսանողական ասելիս նկատի էր առնվում ուսանողական տոնն հասկացությունը, ապա այսօր ուսանողության շրջանում առաջին հերթին հասկանում են ուսանողական ավտոբուս, չնայած ուսանողական տոնն հասկացությունը եւս գործածական է:

Խոսակցական լեզվին բնորոշ են պարզաբանումները՝ այնպիսի բառեր կամ արտահայտություններ, որոնք, դրվելով նախադասության վերջում, պարզաբանում են ասվող միտքը կամ լրացուցիչ տեղեկություն են հայտնում: *Դրանք սովորաբար բուն խոսքից առանձնանում են հնչերանգային դադարով:*

Օրինակ՝ *Էսօր մտալ սենյակ՝ տնօրենի սենյակ... կամ՝ Գնացինք Արզնի, մի հրաշք տեղ... կամ՝ Գործս պրծա, էսօրվա անկիքս...*

Ինչպես վերելում նշել էինք, խոսակցական լեզվում նախապատվությունը տրվում է պարզ նախադասություններին, ուստի գրական լեզվին բնորոշ բարդ ստորադասական կառույցների փոխարեն այստեղ կիրառվում են դերբայական դարձվածով պարզ նախադասություններ:

Օրինակ՝ *Քո ասած ձեռով կանենք* (Այն ձեռով, որ դու ասում էիր):

Հոգնած ժամանակ ուրախ երգեր եմ լսում (Այն ժամանակ, երբ հոգնած եմ լինում, ուրախ երգեր եմ լսում):

Պետք է նշել, սակայն, որ ոչ բոլոր դերբայական դարձվածներն են խոսակցական լեզվում կիրառվում, օրինակ՝ համակատար դերբայով դարձվածները գրեթե չեն կիրառվում, դրա փոխարեն կիրառվում են կապական կառույցներ կամ անորոշ դերբայի բացառական հոլովով ձեւեր:

Օրինակ՝ *վազելու ժամանակ ընկալ* (վազելիս ընկավ) կամ *վազելուց ընկավ*:

Խոսակցական լեզվում առատ գործածություն ունեն ոչ թե շաղկապով, այլ **շարահարությամբ** կապակցությունները, որտեղ մեծ դեր ունի հնչերանգը:

Օրինակ՝ *Արի՛ տեսնեն* կամ՝ *Կանչեցի՛ զա...*

Եթե նույնիսկ նախադասության մեջ շաղկապները չեն գեղջվել, ապա նրանց դերը խոսակցական լեզվում հիմնականում գրոյանում է, քանի որ կենդանի հաղորդակցման ժամանակ, բանավոր խոսքում այդ դերը ստանձնում է հնչերանգը:

Խոսակցական լեզվում հաճախակի կիրառվում են **անհետեւողական** կապակցություններ: Այսինքն՝ երբ նախադասության տարբեր բաղադրիչների միջեւ կապը խզվում է, երբ բացակայում է նախադասության բաղադրիչներից մեկը, բայց մտովի հնարավոր է վերականգնել: Օրինակ՝ *Մի բան, որ չես հասկանում, հենու մնա:*

Անօրյա հաղորդակցման ժամանակ հաճախ խոսողը, իր բուն ասելիքը չավարտած, հավելյալ տեղեկություն է հայտնում, որը բուն խոսքից հնչերանգային

դադարով չի առանձնանում: Քանի որ խոսքը նախապատրաստված չէ, երբեմն էլ խոսողի հուզական վիճակով պայմանավորված՝ խոսքում նախադասությունները միահյուսվում են իրար: Խոսողը ինքն իրեն ընդհատում է, խոսքը լրացնում տարբեր պարզաբանող բառերով, հավելադրություններով: Ս. Մելքոնյանը նշում է. «Վերջինս իր արտահայտչականությանը բավական նման է մեկնություն արտահայտող միջանկյալ նախադասության: Բայց այդպիսին չէ հատկապես այն պատճառով, որ ուժեղ դադարով չի տրոհվում բուն նախադասությունից, որի մեջ տեղավորված է ինքը: Այս վերջինս կարելի է կոչել միջադիր նախադասություն»⁴: Թեեւ Ս. Մելքոնյանը սահմանազատում է այս նախադասությունները **միջանկյալ** նախադասություններից եւ գրավոր արտահայտելիս չի տրոհում, կարծում ենք՝ սրանք, այնուամենայնիվ, միջանկյալ նախադասություններ են, եւ գրավոր արտահայտության դեպքում պետք է տրոհվեն:

Օրինակ՝ *Զանգեզի դասատուին (մի հրաշք կին է), ասեմ, որ վաղը չեմ ուղարկելու դպրոց Արամին:*

Այսպիսի անավարտ, կիսատ, ընդմիջարկված նախադասություններ առավել հաճախ հանդիպում են հուզական խոսքում: Երբեմն դժվար է լինում որոշել նմանատիպ նախադասությունների սահմանները:

Օրինակ՝ *Վաղը, չեմ ասե՞լ, ախպերս, ես դրա ջանին մեռնեմ, բանակից կգա... Կամ՝ Առավոտը, ինչ լավ արեւ էր, լվացքս փռեցի, էն կնիկն էլ նենց էր նայում, միանգամից չորացավ...*

Միջանկյալ բառերն ու բառակապակցությունները եւս, ինչպես միջանկյալ նախադասությունները, երանգավորում են խոսքը եւ խոսողի վերաբերմունքն են արտահայտում խոսքի նկատմամբ: Միջանկյալ բառերի եւ բառակապակցությունների շարադասությունը նախադասության մեջ պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե դրանք վերաբերում են ամբողջ նախադասությանը, թե՛ նախադասության որեւէ անդամին: Եթե վերաբերում են ամբողջ նախադասությանը, ապա դրանց շարադասությունը հիմնականում ազատ է: Իսկ եթե վերաբերում են նախադասության մի մասին կամ որեւէ անդամի, ապա, որքան հնարավոր է, մոտ են դրվում այն անդամին կամ միավորին, որին վերաբերում են: Միջանկյալ բառերն ու բառակապակցություններն արտահայտվում են տարբեր խոսքի մասերով, մասնավորապես եղանակավորող բառերով, գոյականներով, ածականներով, դերանուններով եւ այլն:

Պետք է նշել, որ այն միջանկյալ բառերն ու բառակապակցությունները, որոնք վերաբերում են ամբողջ նախադասությանը, ունեն ազատ շարադասություն, ասվում են նախադասության այն հատվածում, երբ նախընտրում է խոսողը՝

⁴ Ս. Մելքոնյան, Ակնարկներ հայոց լեզվի ոճաբանության, Երևան, 1984, էջ 223:

պայմանավորված խոսքի բովանդակությամբ, խոսողի հուզական վիճակով, տվյալ իրադրությամբ եւ այլն:

Օրինակ՝ *Իմ կարծիքով, դու սխալ արեցիր... Կամ՝ Դու, իմ կարծիքով, սխալ արեցիր ... Կամ՝ Դու սխալ արեցիր, իմ կարծիքով...*

Երբեմն չնախապատրաստված խոսքում, հատկապես հուզական բնույթի, նախադասության որեւէ անդամ, որը խոսողը կարետոր է համարում, վերջում կրկնում է, հաճախ կրկնում է չգիտակցելով, որ տվյալ բառն արդեն ասել է:

Օրինակ՝ *Ես հաստատո ոչ մեկին չեմ ասել, հաստատո. Կամ՝ Գյուղում լավ էր, հանգստացա, սաղ օրը քնում էի գյուղում...*

Նմանատիպ կրկնություններ առատորեն կիրառվում են երկխոսություններում, որտեղ կրկնությամբ հատուկ շեշտվում է խոսողի կողմից կարետորվող կամ խոսքի խնդրահարույց մասը:

Օրինակ՝ *Չէ, չի զանգի, էլ չի զանգի. Կամ՝ Ասա՝ սրահանջի, ասա, թող քերի... Կամ՝ Մի արա, խնդրում եմ, մի արա...*

Երբեմն էլ խոսողը սկսում է խոսքը, բայց այս կամ այն պատճառով ընդհատում է եւ այլ կերպ ձեւակերպում միտքը:

Օրինակ՝ *Երեկ զանգեցի, որ... հասա, վերջը չասեցի, ուզում էի ասելի, որ իզուր մի գնա... Կամ՝ Մի՛ մտածի, որ ուզեմա... դու մտածելու բան չունես...*

Շարադասությունը բառակապակցության բաղադրիչների, նախադասության անդամների եւ հարակից միավորների դասավորության՝ հանրության կողմից ընդունված կարգն է: Միակ բացառությունը բացահայտիչն է, որ անվտիտիս կերպով դրվում է բացահայտյալից հետո: Խոսակցական լեզվում նախադասության անդամների շարադասության ընդունված կարգը երբեմն չի պահպանվում: Նախադասության սկզբում ասվում է այն բառը, որը խոսողի կողմից կարետորվում է: Դա, սակայն, կարող է հանգեցնել իմաստային կապերի խզմանը:

Օրինակ՝ *Ջուր, նենց ծարավ եմ... Կամ՝ Հոգևած, տանջված, երեկվանից աշխատում եմ...*

Հաճախ խոսակցական լեզվում խախտվում է շաղկապի շարադասական կարգը: Օրինակ՝

- Հազար շոր ունես, էլի առար:

- Ուզում եմ որովհետեւ...

Կամ՝

- Էսօր եթե չգաս, կննդանամ:

Խոսակցական լեզվում որոշ շաղկապներ, դերանուններ եւ այլ բառեր կամ բառակապակցություններ, երբեմն խոսքի նախապատրաստված չլինելու պատճառով շարահյուսորեն չկապվելով բուն խոսքին, հանդես են գալիս

թարմատարի դերում:

Օրինակ՝ *Հետո ինչ, իմ գործը չի. Կամ Ո՛րնց, ես էդ մասին չգիտեի...*

Թարմատարի դերում հաճախ հանդես են գալիս հա, չէ եղանակավորող բառերը: Օրինակ՝ *Դու էլ կգաս, չէ՞. Կամ Լուսիկի աղջիկն էր, հա՛:*

Թարմատարի դեր կատարող որոշ շաղկապներ կամ շաղկապական բառեր խիստ խոսակցական բնույթ ունեն եւ շատ բնորոշ են խոսակցական լեզվին՝ *մենակ թե, հենց, հենց որ, համ... համ, յա, թե չէ...*

Խոսակցական լեզվին առավել բնորոշ են **ներգործական** կառուցվածքի նախադասություններ, կրավորականները ավելի բնորոշ են գրական լեզվին:

Օրինակ՝ *Քամին փշրեց սալակիները. Կամ՝ Ես տեսա՝ հավաքաբար մաքրեց սենյակները...*

Խոսակցական լեզվում հաճախ չեզոք սեռի բայերից կազմվում են **կրավորականներ**՝ խոսքն ավելի դիպուկ ու հասկանալի դարձնելու համար:

Օրինակ՝ *Պիտի խոսվի շեֆի հետ... Կամ՝ Պիտի հարցվի, ճշտվի...*

Համաձայնությունը կապակցման այն եղանակն է, որի դեպքում կապակցվող բառերը դրվում են քերականական միեւնույն կարգով, (միեւնույն դեմքով, թվով եւ այլն): Ենթական եւ ստորոգյալը սովորաբար համաձայնում են դեմքով եւ թվով, սակայն խոսակցական լեզվում տարածված են ենթակայի եւ ստորոգյալի **անհամաձայնության** (բակառության) դեպքեր: Օրինակ՝ *Էս տուրյակի ծանրությունից ձեռներս սրկվում ա... Կամ՝ Մազերդ սիրուն ա տենց...*

Խոսակցական լեզվում գրականից տարբեր կիրառություն ունեն որոշ կապեր: Ինչպես ցույց են տալիս Երեւանի վարչական տարբեր շրջաններում իրականացված հարցումները՝ խոսակցական լեզվում վերլուծական եւ համադրական ձեւերից առավել տարածված են վերլուծական, այսինքն՝ կապով ու նրա խնդրով արտահայտված ձեւերը: Օրինակ՝ հարցվողների մեծ մասը նախընտրում է ասել *սեղանի վրա*, քան թե *սեղանին, ընկերների հետ*, քան թե *ընկերներով, գործի մասին*, քան թե *գործից* եւ այլն:

Իհարկե վերլուծական ձեւեր երբեմն կիրառվում են ռուսերենի ազդեցությամբ, բառացի թարգմանության հետեւանք են: Հարցումները ցույց տվեցին, որ խնդրառության սխալ կիրառություն ունեն խոսակցական լեզվում հատկապես հետեյալ կապերը.

Օրինակ՝ **Մոտ, վրա, հետ, պես, չափ, համար, մման, հոգուտ, հանձին, ի դեմս, հանուն** կապերի հետ առաջին եւ երկրորդ դեմքերի անձնական դերանունները պետք է դրվեն *տրական* հոլովով, մինչդեռ խոսակցական լեզվում շատ տարածված է սեռական հոլովով դրանց սխալ կիրառությունը՝ *իմ մոտ, իմ*

համար, քո պես...

Օրինակ՝ **հետ** նշանակում է միասին, հետեւաբար սխալ է՝ *Արամը կոմիւն էր թշնամու հետ*: Ճիշտ է՝ *թշնամու դեմ*:

Սխալ է՝ *Նա նվագում է դաշնամուրի վրա*, ջութակի *վրա*: Ճիշտ է՝ *Նա նվագում է դաշնամուր, ջութակ կամ՝ Նա սալբուում է Զաքյանի վրա*: Ճիշտ է՝ *Նա սալբուում է Զաքյան փողոցում*:

Խոսակցական լեզվում գրականից տարբեր կիրառություն ունեն որոշ **հոլովական ձեւեր**: Խոսակցական լեզվին բնորոշ են այնպիսի կառույցներ, երբ **ենթական** հանդես է գալիս տրական հոլովով կամ որպես ստորոգելիական վերադիր: Սրանք հիմնականում բարբառների ազդեցությամբ առաջացած կիրառություններ են:

Օրինակ՝ *Մեր հարեւանին մի տղա թող ունի*: Տառու էր՝ *առավոտ շուտ արթնանում, կար էր անում*:

Բնորոշ են տեղ իմաստով տրական հոլովի կիրառություններ ներգոյականի փոխարեն:

Օրինակ՝ *Ես կստանամ, ես մյուսին եմ իջնում...* Կամ՝ *Էս տարի էլ Աշոտս մրցույթին հաղթեց*. Կամ՝ *Համերգին էնքա՛ն պարեցինք ...*

Շատ տարածված են տեղ իմաստով հայցական հոլովի կիրառություններ ներգոյականի փոխարեն:

Օրինակ՝ *Ես Երեւան եմ սալբուում...* Կամ՝ *Էս տարի Քոբուլեթի հանգստացա ...*

Խոսակցական լեզվում մեծ դեր ունեն **տրամաբանական շեշտն ու հնչերանգը**: Ինչպես նշել ենք, խոսակցական լեզուն հանպատրաստի, առավել հուզական խոսք է, ուստի գերծ է կառուցման հատուկ կաղապարներից: Խոսողի կողմից կարեւորվող բառերն ու արտահայտությունները հիմնականում առաջին պլան են մղվում, առավել ուժեղ են շեշտվում, դրանց հաջորդում է հնչերանգային դադար, որն ավելի է շեշտում տվյալ բառի կամ արտահայտության կարեւորությունը:

Երբեմն խոսողը ցանկանում է նախադասության մեջ առանձնացնել որեւէ անդամ, ընդգծել այն, ինչի վրա ցանկանում է հրավիրել խոսակցի ուշադրությունը: Այդ նպատակով խոսողն ավելի ուժգին է արտաբերում իր համար կարեւոր նշանակություն ունեցող բառը կամ արտահայտությունը՝ ի տարբերություն նախադասության մյուս անդամների: Սովորաբար ամենաուժգին արտաբերումն ունենում է այն բառը, որի վրա ընկնում է տրամաբանական շեշտը: Տրամաբանական շեշտի դերը շատ մեծ է հատկապես խոսակցական լեզվում: Հարցական, հրամայական, բացականչական նախադասություններում տրամաբանական շեշտը համընկնում է հարցում, հրաման կամ բացականչություն արտահայտող

բառերի բառային շեշտին՝ ավելի ուժեղացնելով դրանց արտաբերումը: Տրամաբանական շեշտի հետ սերտորեն առնչվում է քերականական մի այլ միջոց՝ հնչերանգը:

Հնչերանգով եւ տրամաբանական շեշտով պայմանավորված՝ տվյալ նախադասությունը կարող է հնչերանգային տարբեր տիպերի համարվել. կարելի է, թե խոսողը տվյալ իրադրության մեջ ինչն է կարելի, հատկապես ինչ հուզական վիճակում է եղել եւ այլն:

Օրինակ՝ *Դու տու՛ն կգաս* (հարցում)... Կամ՝ *Դու տուն կգա՛ս* (հարցում)... կամ *Դու տու՛ն կգաս* (ուրախություն)... Կամ՝ *Դու տուն կգա՛ս* (զայրույթ)...

Հնչերանգով էլ պայմանավորված՝ նախադասությունը կարող է շատ անսովոր, գրականից խիստ տարբեր շարադասություն ունենալ: Նմանատիպ դեպքերում նախադասության շարադասությունը շատ ճկուն է:

Տրամաբանական շեշտն ու հնչերանգը մեծ դեր ունեն նաեւ **հավելադրությամբ շրջման** դեպքում: Խոսակցական լեզվում հաճախ որեւէ բառ ավելի ուժեղ շեշտելու համար դիմում են հավելադրությամբ շրջունությանը: Մ. Աբեղյանն գրում է . «Մի առանձին տեսակի շրջում կազմվում է հավելադրությամբ, որով արտահայտությունն ավելի է զորանում: Գլխավոր շեշտ ունեցող բառերը՝ ենթակա, խնդիր, թե պարագա, դրվելով խոսքի սկզբում, իրենց ետեւից առնում են եւ բայը համապատասխան դեմքով եւ կազմում մի ավելադրական խոսք, որի ետեւից ընկնում է բուն խոսքը որ հարաբերականով կապված եւ սովորաբար կանոնավոր շարադասությամբ»⁵: Սա այն դեպքն է, երբ տրամաբանական շեշտ կրող բառն ասվում է նախադասության սկզբում, դրանից հետո դրվում է **եւ** օժանդակ բայը՝ համապատասխան դեմքով եւ թվով, այնուհետեւ՝ **որ** կամ **ինչ** շաղկապը:

Օրինակ՝ *Ես եւմ, որ դիմանում եմ...* կամ՝ *Էդ ասելու բան ա, որ ասում եմ...*

Անփոփելիվ պետք է նշել, որ բառերի եւ նախադասությունների կապակցման միջոցներն ու եղանակները տարբեր դրսեւորումներ ունեն մեր լեզվի գրական եւ խոսակցական տարբերակներում: Շարահյուսական իրողությունների ոչ գրական դրսեւորումների լայն կիրառությունը պայմանավորված է առաջին հերթին նրանով, որ հանրության տարբեր ներկայացուցիչներ տարբեր հաճախականությամբ եւ տարբեր չափով կիրառում են դրանք իրենց խոսքում. ավանդույթով փոխանցվում է դրանց կիրառությունը: Այսինքն՝ այդ կառույցները արմատացել են խոսակցական լեզվում, իսկ դրանց կիրառման հաճախականությունն արդեն խոսակցական լեզվի նորմ է դառնում:

⁵ Անդ, էջ 538:

SUMMARY

The means and methods of connection of the words and sentences have different manifestations in literary and colloquial versions of Armenian. As we know, the colloquial language in contrast to the literary, is more unembarrassed, not involved in special structural models. As the speech is not made beforehand, consequently there is structural freedom, but it doesn't mean that the sentences are formed by arbitrary principles.

In this article are shown the syntactic peculiarities of the colloquial language, especially the colloquial language of Yerevan. Are represented non literary manifestations of syntax, patterns of the formation of the sentence, that are taken root in the colloquial language, and also their reasons.

Non literary manifestations of syntax have wide usage, because different representatives of society with various frequency and degree use them in their daily speech, that is, they are taken root in the speech, and the frequency of the application is becoming a norm of the colloquial language.

РЕЗЮМЕ

У средств и методов связывания слов и предложений есть различные проявления в литературной и разговорной версиях Армянского языка. Как мы знаем, разговорный язык в отличие от литературного, более непринужденный, не вовлеченный в специальные структурные модели. Поскольку речь не подготовлена заранее, следовательно есть структурная свобода, но это не означает, что предложения сформированы произвольными принципами.

В этой статье показаны синтаксические особенности разговорного языка, особенно разговорного языка Еревана. Представлены не литературные проявления синтаксиса, модели формирования предложений, которые утвердились в разговорном языке, а также их причины.

Не литературные проявления синтаксиса имеют широкое использование, потому что разные представители общества с различной частотой и степенью используют их в своей ежедневной речи, то есть, они утвердились в речи, а частота применения становится нормой разговорного языка.